

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1. Ewolucja bezpieczeństwa międzynarodowego w latach 2004–2024	14
Rozdział 2. Monachijska Konferencja Bezpieczeństwa jako forum prezentacji zmian na arenie międzynarodowej	41
Rozdział 3. Modele i narzędzia do analizy dynamiki zmian	68
Rozdział 4. Sztuczna inteligencja w bezpieczeństwie jako przykład dynamiki zmian – studium przypadku	117
Zakończenie	158
Bibliografia	164

*Świat zmienił się w ciągu ostatnich czterech lat
bardziej niż w poprzednich trzydziestu*

Alexander Stubb, prezydent Finlandii

Wstęp

Opinia Alexandra Stubba, zamieszczona na łamach „*Foreign Affairs*” w momencie przełomu – gdy ważyć się losy zakończenia wojny na Ukrainie – stała się inspiracją dla autora niniejszej monografii. Artykuł prezydenta Finlandii stanowi swoistą recenzję, ponieważ jest potwierdzeniem głównej tezy zawartej na kartach tej książki. Zasadnym jest zatem dokonanie analizy zagrożeń z perspektywy czasu – ostatnich dziesięcioleci – i wskazanie współczesnych niebezpieczeństw wraz z przedstawieniem stopnia dynamiki zmian.

Opinia Alexandra Stubba ściśle koreluje z tezami głoszonymi przez Immanuela Wallersteina. W dziele o symptomatycznym tytule – „Koniec świata jaki znamy” – podkreślał znaczenie zmian i ich gwałtownych przeobrażeń¹. Jednak przyspieszenie procesów historycznych, o których pisze Stubb, jest dotychczas nieznanne. Dlatego potrzebne jest kształtowanie procesów poznawczych, o których pisał Wallerstein. Należy jednak kształtować je adekwatnie do zmieniającej się architektury bezpieczeństwa – 25 lat po ukazaniu się dzieła Wallersteina.

Punktem wyjścia jest upadek świata zimnowojennego, który przekształca się w nowy, pozimnowojenny porządek międzynarodowy. W 1989 roku Francis Fukuyama opublikował słynny esej zatytułowany „Koniec historii?”, który stanowił przyczynek do książki „*The End of History and the Last Man*”. Autor wskazywał na sukces świata zachodniego z dominującą rolą Stanów Zjednoczonych. Jak podkreśla Grzegorz Nycz, w teorii końca historii mocny akcent został położony na wymiar zwycięstwa świata zachodniego, które według Fukuyamy było ostateczne².

¹ I. Wallerstein, *The End of the World As We Know It. Social Science for Twenty First Century*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2001, s. 10–14.

² G. Nycz, *USA wobec zakończenia zimnej wojny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021, s. 19.

We wnikliwej analizie zmieniających się epok przedstawia cały proces George Friedman, który podkreśla, że „[...] upadek Związku Radzieckiego w 1991 roku, 499 lat po wyprawie Kolumba, zakończył całą epokę w historii. Źródło potęgi nie było już w Europie, która tym samym przestała być punktem centralnym globalnej rywalizacji. Po 1991 roku jedynym światowym mocarstwem pozostały Stany Zjednoczone i to one przyjęły rolę ośrodka systemu międzynarodowego [...]”³.

W koncepcji Fukuyamy Stany Zjednoczone jako emanacja *Pax Americana*, określone mianem „światowy żandarm”, „globalny policjant”, miały gwarantować światowy ład i porządek, a styl zachodni – demokracja liberalna, gospodarka wolnorynkowa, wolności i swobody obywatelskie – będą rozwijać się permanentnie. W niniejszym paradygmacie zachodni model miał rozlewać się poprzez przyjmowanie i adaptowanie do rozwiązań ustrojowych większości państw poprzez wyższość rozwiązań demokracji liberalnej nad innymi ustrojami politycznymi⁴.

Cztery lata później w kontrze do założeń Fukuyamy swój artykuł zatytułowany „*The Clash of Civilizations?*” opublikował Samuel Huntington, następnie został on rozwinięty w formie książki pod tytułem „*The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*”⁵.

W swoim dziele Huntington zarysował odmienną wizję, która oparta była o napięcia cywilizacyjne, kulturowe. Rdzeniem tej teorii są źródła kulturowe i religijne dla potencjalnych punktów zapalnych, które zdaniem Huntingtona miały destabilizować porządek światowy⁶.

Błędne założenia koncepcji „końca historii” wskazywał również Pierre Hassner, który w swojej diagnozie ostrzegał, że „[...] choć powinniśmy świętować triumf wolności wraz z końcem zimnej wojny, to musimy pamiętać, że ludzkość nie żyje wyłącznie wolnością i uniwersalizmem [...]”⁷. Jak wykazał w swojej pracy, kluczową metodą do właściwego objaśnienia opisywanego zagadnienia jest metoda ekstrapolacji, którą przedstawia się jako sinusoidę zdarzeń. W konsekwencji Hassner podkreślał naturalny wzrost liczby państw niedemokratycznych odrzucających zasady świata zachodniego, który wpisywał w cykl zdarzeń bezpieczeństwa międzynarodowego.

Ponadto, dynamicznie zmieniający się świat poza odrzucaniem zachodniego ładu będzie coraz częściej charakteryzować się narzędziami *hard power*, które za sprawą rosyjskiej agresji powróciły do Europy po raz pierwszy po II wojnie światowej.

³ G. Friedman, *Następne 100 lat*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2022, s. 51.

⁴ F. Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, The Free Press, New York 1992, s. 35.

⁵ S. Bieleń, *Turbulences in the Post-Cold War Era*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2021, s. 8.

⁶ S. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster Press, New York 1996, s. 31–35.

⁷ T.G. Ash, *Obrona liberalizmu. Eseje o wolności, wojnie i Europie*, Wydawnictwo Kultury Liberalnej, Warszawa 2022, s. 23.

Przykładem zmian ukierunkowanych na destabilizację zasad i porządku prawnego jest lewarowanie pozycji państw zbójceckich.

W zmieniającej się architekturze bezpieczeństwa globalnego widoczne są zagrożenia, których zrozumienie wymaga usłyszenia coraz wyraźniejszego głosu państw zbójceckich⁸. T. Wolton wskazuje, że „[...] przejęcie rządów na Kremlu przez Putina u progu XXI wieku, poprzedzone krwawymi zamachami zleconymi przez prezydenckich popleczników; oparta na sianiu terroru wojna w Czeczenii; zniesienie swobód obywatelskich zdobytych po upadku reżimu sowieckiego – wszystko to przyczyniło się do wybuchu wojny w Ukrainie i nakręcenia nowej spirali przemocy, która ma pomóc w narzucaniu innym odmiennej wizji świata [...]”⁹.

Wskazana przez T. Woltona nowa forma zagrożeń oraz cel odrzucenia porządku światowego stanowi centrum strategii państw zbójceckich. Ich oddziaływanie na globalny porządek ma charakter destabilizujący. Nihilizm porządku międzynarodowego widoczny jest w samej definicji państw zbójceckich, której istotę przedstawia Lech Chojnowski podkreślając, że państwa tej kategorii „[...] nie stosują się do żadnych reguł narzucanych przez system międzynarodowy oraz nie respektują ogólnie przyjętych standardów. Kraje zaliczane do tej kategorii otwarcie prezentują swoją agresywność, nietolerancję i brak poszanowania dla norm systemu międzynarodowego [...]”¹⁰.

W niniejszej monografii przedstawiono wybrane modele przeznaczone do analizy globalnych zmian. Założeniem autora jest ich kompleksowa charakterystyka wraz z egzemplifikacją zastosowania w realizacji zadań przez NATO i Unię Europejską. To stanowi uzasadnienie przeprowadzonej analizy dynamiki zmian w latach 2004–2024, ponieważ 2004 rok jest momentem największego rozszerzenia w historii NATO¹¹. Ponadto jest to data symbolizująca dynamikę zmian w Unii Europejskiej poprzez rozszerzenie państw członkowskich o nowe kraje, w tym Polskę.

W kontekście bezpieczeństwa międzynarodowego istotne jest powiększenie Unii Europejskiej o kraje Europy Środkowo-Wschodniej z istotną rolą Polski, ponieważ powyższy proces stanowił konsekwencję zmian geopolitycznych w tej części Europy¹².

⁸ M. Ziętarski, *Wpływ państw zbójceckich na bezpieczeństwo międzynarodowe na przykładzie wojny na Ukrainie*, [w:] *Hybrydowość informacyjna współczesnego bezpieczeństwa międzynarodowego*, red. W. Śmiałek, Grupa Wydawnicza FNCE, Poznań 2025, s. 34–35.

⁹ T. Wolton, *Powrót barbarzyńskich czasów*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2024, s. 8.

¹⁰ L. Chojnowski, *Bezpieczeństwo. Zarys teorii*, wyd. Akademia Pomorska w Słupsku, Słupsk 2015, s. 95.

¹¹ M. Kuczabski, *NATO wobec zagrożeń i wyzwań przyszłości*, [w:] *Bezpieczeństwo Polski w XX i XXI wieku. 20 lat Polski w NATO. Oczekiwania i rzeczywistość*, red. A. Zasuń, J. Zuziak, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego, Częstochowa 2020, s. 171.

¹² A. Żebrowski, *Polska w Unii Europejskiej – próba diagnozy*, [w:] *Bezpieczeństwo Polski w warunkach członkostwa w Unii Europejskiej*, red. A. Żebrowski, L. Zweiffel, K. Kowalska, Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2018, s. 69.

Globalne środowisko bezpieczeństwa w trzeciej dekadzie XXI wieku jest nacechowane wysokim stopniem niepewności, zaś kierunki jego rozwoju są coraz bardziej złożone¹³. Adam Jelonek w opisie współczesnych zagrożeń używa wręcz sformułowania „końca świata jaki znamy”¹⁴. Na swoisty fenomen dynamiki zmian wskazują Roman Stawicki i Edmund Szweda ogniskując uwagę wokół fundamentalnych cech takich jak: lęk, niepokój, zagubienie, dezorientacja¹⁵. Powyższa charakterystyka staje się bardziej adekwatna w dobie nieprzewidywalnych lub niespodziewanych zagrożeń, które burzą porządek światowy¹⁶.

Zmiany zachodzące w ostatnich dwóch dekadach w globalnym środowisku bezpieczeństwa przyspieszyły jak jeszcze nigdy w historii. Poprzez tak uzasadnioną obserwację Alain Juppé – były premier, minister obrony i minister spraw zagranicznych Francji – zatytułował swój słynny esej, który wypełnia kanon lektur obowiązkowych w temacie przemian na arenie międzynarodowej¹⁷. Nawołuje w nim, aby dostrzec globalne zmiany, które zyskały niespotykaną dotąd intensyfikację. Roman Kuźniar trafnie wskazuje, że w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie kilka lat może wymagać opisu, ponieważ w powyższym obszarze ostatnie dwie dekady mają wymiar epoki¹⁸. Robert Kuraszkiewicz opisuje powyższy proces mianem „międzyepoki”, która w jego eksplanacji oznacza czas przejściowy, który charakteryzuje „[...] kompleks zmian cywilizacyjnych, społecznych, gospodarczych, politycznych i geopolitycznych prowadzący do nowej epoki [...]”¹⁹.

Najdalej idącą tezę w aspekcie dynamiki zmian przedstawił, przywoływany w pierwszych akapitach niniejszej monografii, prezydent Finlandii – stawia diagnozę, że świat zmienił się bardziej w ciągu ostatnich czterech lat niż w ciągu trzech dekad XXI wieku.

Jako egzemplifikację niespotykanej eskalacji zmian i niepokojów wskazuje wojnę na Ukrainie, wojnę pomiędzy Izraelem a Palestyną, a w konsekwencji chronicznie napiętą sytuację na Bliskim Wschodzie, wojny domowe w Afryce. W konkluzjach

¹³ B. Wiśniewski, *Praktyczne aspekty badań bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2020, s. 171.

¹⁴ A. Jelonek, *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2024, s. 8.

¹⁵ R. Stawicki, E. Szweda, *Bezpieczny człowiek w niepewnym świecie w trzeciej dekadzie XXI wieku*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2023, s. 75–77.

¹⁶ M. Ziętarski, *Wpływ państw zbójcekich...*, dz. cyt., s. 38–39.

¹⁷ A. Juppé, *Historia pędzi w tempie jak nigdy dotąd*, „Wszystko co Najważniejsze”, 2022, nr 43, <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/alain-juppe-historia-pedzi-w-tempie-jak-nigdy-dotad/>.

¹⁸ R. Kuźniar, *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2020, s. 10–12.

¹⁹ R. Kuraszkiewicz, *Polska w nowym świecie*, Wydawnictwo Nowej Konfederacji, Warszawa 2021, s. 9.

wskazuje, że pozimnowojenny świat chyli się ku upadkowi, a na horyzoncie pojawia się nowy porządek²⁰.

Brak refleksji i należytego przygotowania na dynamiczne zmiany wskazuje Stanisław Bieleń. Według niego „[...] w ostatnich trzech dekadach od zakończenia zimnej wojny zaobserwowano deficyt myślenia teoretycznego w nauce o stosunkach międzynarodowych, która pomogłaby w odwróceniu kulminacji negatywnych trendów i zjawisk kryzysowych na świecie [...]”²¹.

W niniejszej monografii analiza ostatnich dwóch dekad została dokonana w wybranych aspektach, jednak zachowano w niej obraz pełnego spektrum zmian i wzajemnych powiązań, bowiem jak wskazywał Henry Kissinger, obecna dynamika oparta jest na nowych narzędziach, które „[...] jak nigdy przedtem zbliżają do siebie poszczególne części świata i nadają wydarzeniom charakter globalny [...]”²².

Dlatego w przeprowadzonych badaniach nad czterema modelami: VUCA, megatrendów bezpieczeństwa, trójkąta bezpieczeństwa oraz czarnych łabędzi uwypuklono wzajemne relacje oraz zastosowano tożsamą implementację dla wszystkich narzędzi. W analizie dynamiki zmian czterema narzędziami ukazano przeobrażenia z perspektywy bezpieczeństwa NATO, Unii Europejskiej oraz Polski. Analiza została przeprowadzona w odniesieniu do ostatnich dwudziestu lat.

Polska, jako państwo członkowskie Unii Europejskiej od 2004 roku, czyli punktu wyjścia przeprowadzonej analizy, stanowi przykład państwa adaptującego swoją politykę bezpieczeństwa do dynamicznie zmieniających się warunków. Powyższy proces opisuje Robert Kuraszkiewicz używając paraleli geopolitycznych kleszczy, które zostały przez Polskę rozerwane²³.

Proces adaptacji, implementacji, a w konsekwencji odporności na zagrożenia, który Kuraszkiewicz przedstawia na przykładzie Polski, stał się podstawą do sformułowania i osiągnięcia celu niniejszej pracy. W uzasadnieniu podjęcia niniejszej problematyki i podjęcia próby stworzenia modeli do analizy zagrożeń w zmieniającej się architekturze bezpieczeństwa należy odnieść się do tezy postawionej przez S. Poppera. Autor wskazywał, że „[...] tradycyjne metody analityczne nie pozwalają na uchwycenie różnorodności, jaką niesie ze sobą przyszłość odnosząca się do długotrwałej perspektywy [...]”. Co więcej, według Poppera „[...] brak jest narzędzi do badania ich konsekwencji [...]”²⁴. Z kolei Mirosław Banasik podkreśla deficyt narzędzi i modeli

²⁰ A. Stubb, *The West's Last Chance. How to Build a New Global Order Before It's Too Late*, „Foreign Affairs”, 2025, nr 12.

²¹ S. Bieleń, *Czas ryzyka w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Aspra, Warszawa 2025, s. 15.

²² H. Kissinger, *Porządek światowy*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2017, s. 10.

²³ R. Kuraszkiewicz, *Polska...*, dz. cyt., s. 215.

²⁴ S.W. Popper, C. Berrebi, J. Griffin, T. Light, E.Y. Min, K. Cran, *Natural Gas and Israel's Energy Future Near-Term Decisions from a Strategic Perspective*, Santa Monica 2009, s. 22.

w zakresie analizy i diagnozy współczesnych form zagrożeń, a jako największe wyzwanie przedstawia nieprzewidywalność, która skutkuje trudnościami w budowaniu przyszłego modelu podmiotów zapewniających bezpieczeństwo, określaniu ich parametrów oraz wartościowaniu oczekiwanych rezultatów²⁵.

Modele, które poddano analizie na kartach niniejszej monografii – VUCA, megatrendy w bezpieczeństwie, trójkąt bezpieczeństwa oraz czarne łabędzie – wpisują się w potrzebę adaptacji do zachodzących zmian. Prezentacja powyższych modeli ma posłużyć jako wykaz narzędzi gotowych do użycia, wraz z rekomendacjami w procesie adaptacji i reagowania na zachodzące zmiany.

W rozdziale pierwszym przedstawiono ewolucję środowiska bezpieczeństwa po epoce zimnej wojny. Kluczowym w kontekście założeń monografii jest okres 2004–2024, który autor poddaje analizie z perspektywy globalnego bezpieczeństwa, najważniejszych organizacji – NATO i Unii Europejskiej oraz bezpieczeństwa Polski. Tym samym określono przestrzeń i czas badań.

W rozdziale drugim dokonano charakterystyki Międzynarodowej Konferencji Bezpieczeństwa w Monachium, która koncentruje się na dwóch przemówieniach – Władimira Putina i J.D. Vance’a. Monachijskie mowy wskazanych polityków stanowią swoistą zapowiedź dynamicznych i zdecydowanych zmian na arenie międzynarodowej. W rozdziale przedstawiono egzemplifikacje wpływu obu wystąpień i ich konsekwencji w postaci polityki bezpieczeństwa. Jako urzeczywistnienie przemowy Władimira Putina o zerwaniu ze światem jednobiegunowym podano proces powstania i rozwoju grupy BRICS+, natomiast urzeczywistnieniem mowy J.D. Vance’a jest idea sekwencjonowania strategicznego.

W rozdziale trzecim dokonano analizy czterech modeli – VUCA, megatrendów bezpieczeństwa, trójkąta bezpieczeństwa oraz czarnych łabędzi. Przeprowadzono szczegółowy opis każdego narzędzia, które po odpowiedniej adaptacji ukazano w obszarze bezpieczeństwa. Punktami odniesienia w niniejszym rozdziale są NATO, Unia Europejska oraz Polska. Ponadto dla ugruntowania i przejrzystości w charakterystyce modeli analitycznych sporządzono tabelę, która jest efektem przeprowadzonej analizy porównawczej.

Rozdział czwarty stanowi prezentację wybranego studium przypadku. W kontekście tematu pracy zdecydowano się ukazać jeden z najbardziej dynamicznych trendów, jakim jest rozwój sztucznej inteligencji. W rozdziale przedstawiono charakterystykę narzędzia i proces ewolucji. Symptomatyczne jest, iż największy i najszybszy wzrost sztucznej inteligencji dotyczy okresu, który prezydent Finlandii – Alexander Stubb – określił jako czas przynoszący więcej zmian niż poprzednie trzy dekady. Sztuczna inteligencja została przedstawiona w najważniejszej perspektywie, jaką jest

²⁵ M. Banasik, *Bezpieczeństwo międzynarodowe w erze strategicznej rywalizacji*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2023, s. 431.

jej zastosowanie w obszarze bezpieczeństwa. Powyższa prezentacja została dokonana w sposób kompleksowy poprzez oparcie się na wyzwaniach, zagrożeniach oraz szansach.

Współczesne środowisko bezpieczeństwa państwa charakteryzuje niezwykle dynamika zachodzących zmian, która swoją skalą przewyższa dotychczasowe rekonfiguracje od czasów zakończenia zimnej wojny. Swoista dekompozycja architektury bezpieczeństwa sprawia, że dotychczasowy porządek światowy już nie funkcjonuje. Niniejsza monografia oddawana jest w ręce czytelników w momencie zakrętu dziejowego, kiedy kształtuje się nowa architektura bezpieczeństwa. Następuje proces pozycjonowania mocarstw i ośrodków siły, który zogniskowany jest wokół zasady równowagi siły.

W świecie, którego istotę oddają słowa Nassima Nicholasa Taleba, o tym, że to, czego nie wiemy, jest znacznie ważniejsze niż to, co wiemy. W dobie wyłaniania się nieznanego jeszcze porządku światowego, w czasie szczególnej zmienności środowiska bezpieczeństwa na kartach niniejszej monografii przedstawiono kluczowe zjawiska, trendy i ich konsekwencje, których eksplanacji dokonano za pomocą wybranych metod, celem jak najlepszego poznania kształtującej się nowej architektury bezpieczeństwa światowego.